

Belák Henriett

Felmérhető-e a világ?

Egy sikertörténet természetrajza: Daniel Kehlmann

Öt regény – ebből kettő magyarul is olvasható –, egy elbeszélésgyűjtemény, egy esszé-kötet és egy poétikai előadás-gyűjtemény. Daniel Kehlmann, az 1975-ben született fiatal osztrák író humorával, ironikus megfogalmazásaival, lendületes és könnyed írásmódjával hívta fel magára a figyelmet. Első regénye, a *Beerholms Vorstellung* 1997-ben jelent meg, éppen akkor, amikor befejezte tanulmányait a bécsi egyetemen. Tehetségének megnyilvánulásában ez ugródeszkát jelentett, de Kehlmann mégsem ezzel indokolja írói pályájának sikeres kezdetét. Egyszerűen szerencséje volt, állítja interjúiban, hiszen egyik ügynök ismerőse segített neki abban, hogy első kézírata egyszerre több kiadóhoz is elkerülhessen, amit végül a bécsi Deuticke kiadó jelentetett meg.¹ A nemzetközi piacon is elismerést szerzett negyedik regényét, az *Én és Kaminskit* (2003, magyarul: 2003²) már több mint húsz nyelvre fordították le. Kehlmann átütő sikere azonban *A világ fölmérése*-vel érkezett el (2005, magyarul: 2006³), 35 nyelvre fordították le, és megkapta érte többek között a Candide-díjat (2005), a Heimito von Doderer-díjat (2006), a Kleist-díjat (2006). *A világ fölmérése* sikeréhez részben Kehlmann kiadváltása is hozzájárulhatott, hiszen a Deuticke után a frankfurti Suhrkamp gondozta könyveit, a nem várt világsiker pedig már a Rowohlt védjegye. Kiadót, szerzőt egyaránt váratlanul ért a hatalmas érdeklődés, hát még az egymillió eladott példányszám. Aki húszszerrel dicsekedhet, az a német könyvpiacra már „magas hasznót hajtó” szerzőnek számít.⁴ Akkor egymillió példány? Nem kevés, pedig mindenki panaszkodik, hogy milyen keveset olvasunk. Pedig a siker tény, az adatok is ezt igazolják, tehát a könyvnek, *A világ fölmérése*nek valamiért jónak kell lennie. Különösen, ha magyarul is a negyedik kiadásnál járunk.

Két német tudós, a természettudós Alexander von Humboldt (1769–1859) és a matematikus és csillagász Carl Friedrich Gauß (1777–1855) találkozik a regény fikciója szerint az 1828-ban megrendezett berlini természettudományi konferencián. *A világ fölmérése* a két híresség bizonyos életszakaszait mutatja be. Fejezetenként változik a főszereplő, egyikben Humboldt, másikban Gauß eseménysorozatát követhetjük nyomon. A két „zseni” kiegészíti egymást: Humboldt, akinek nincs családja, testvérével is csak levélben tartja a kapcsolatot eredményei publikálásai miatt, és Gauß, aki kényszerből nősült,

¹ Promi-Interview: *Daniel Kehlmann*. In: www.abimagazin.de, 2007/05.

² Daniel Kehlmann: *Én és Kaminski*. Budapest: Kortina Kiadó, 2003.

³ Daniel Kehlmann: *A világ fölmérése*. Budapest: Magvető Kiadó, 2006.

⁴ Ijoma Mangold: *Der red so komisch*. In: *Süddeutsche Zeitung*, 2006. 02. 09.

fiával is csak a gondokat ismeri. Az egyik arisztokrata felmenőkkel büszkélkedhet, míg a másik kispolgári családból származik, de mindkettő XIX. század eleji valós figura. A regény Gauß előkészületeivel indul, aki az első fejezetben a kongresszusi utazásra készülődik. Míg a másodikban Humboldt gyermekkora, addig a harmadikban Gaußét ismerhetjük meg. Ezután kezdődnek meg az utazások, amint Humboldt a világ különböző tájait kutatja, Gauß pedig otthon ülve, dolgozószobájában tesz felfedezéseket. Önsanyargató kísérletek, fájdalmas gyalogtúrák, erőt próbáló hajútak és hasonló erőfeszítések vezetnek el a két tudós sikereihez. Két különböző személyiség életútját párhuzamosan kísérhetjük végig; az egyik a földet, a barlangokat, hegyeket, völgyeket, folyókat méri föl, míg a másik földmérőként ténylegesen a földterületet méri, és otthonosan mozog a matematika világában. Mindkettőjük életében központi szerepet kap az idő: Humboldt diachrón módon az elmúlt évtizedek, évmilliók változásait szemléli, melynek során a természet adta anyag, a kő, a láva, majd a növény- és állatvilág, végül mi, emberek kerülünk vizsgálatra tárgyává. Gauß nem megy ennyire vissza az időben, számára az emberi élet az egység, amivel az időt méri, hiszen az ember életében csak saját döntései előkészítésével és azok meghozatalával foglalkozhat. Kehlmann regényében így két zseni, két bogaras tudós a világról szóló felméréseinek folyamataiba és eredményeibe pillanthatunk bele. Habár mindkettejük történelmi személy, Kehlmann ügyesen szövi a cselekményt a valóság és a fikció összefonódásaival. Műfaját mondhatnánk történelmi regénynek, jó adag távolságtartással, habár a német kritikusok véleménye csak a „regény”-ben egyezik meg. Martin Lüdke elutasítja *A világ fölmérése*nek történelmi regényként történő besorolását, hiszen, mint mondja, „ebből az inkább száraz anyagból, szó szerint, egy kalandregény állt össze”.⁵ Thomas Steinfeld ennél messzebbre megy, a könyvet az esszéhez közelítőnek látja.⁶ Maga a szerző sem tartja a történelmi regény kifejezést helyesnek, inkább múltban játszódó jelenkori regénynek aposztrofálja.⁷ Hubert Winkels⁸ véleményét, miszerint párhuzamos életrajzról lenne szó a regényben, Kehlmann határozottan visszautasítja: „Fikcióval foglalkozom. [...] regényt írtam, nem kettős életrajzot.”⁹ Ugyanakkor fontos a két főszereplő „valósága”, hiszen ők a könyv alappillérei, az egyik a „világot járt”, a másik, az „otthonülő” hozza a tudományos felfedezéseket az olvasó képzelte világába. A csillagászat, a matematika, a fizika, a biológia, vagyis a tudományágak téziseinek feltárásáról szól talán a regény, német tudósok életrajzához köjrtve? Hubert Spiegel *A világ fölmérését* méltató cikkében a tudomány és az ember kapcsolatát emeli ki.¹⁰ Kikből lesznek tudósok, és ha azzá is válnak, miért nem képesek szocializálódni, fenntartani a normális családi életet? Talán ők volnának a tudomány példaértékű áldozatai? Kehlmann persze nem explicit módon válaszolja meg ezeket a kérdéseket, csak sejtetni engedi a felvilágosodás humanizmusát. Egy férfi életében mit

⁵ Martin Lüdke: *Doppelleben, einmal anders. Der neue Roman über Carl Friedrich Gauß und Alexander von Humboldt vermisst die Welt und ist ein Geniestreich*. In: Frankfurter Rundschau, 2005. 09. 28.

⁶ Thomas Steinfeld: *Teutonische Angst vor der Freiheit*. In: Süddeutsche Zeitung, 2007. 01. 29.

⁷ Daniel Kehlmann: *Ich wollte schreiben wie ein verrückt gewordener Historiker*. In: Frankfurter Allgemeine Zeitung, 2006. 02. 09.

⁸ Hubert Winkels: *Als die Geister müde wurden. Daniel Kehlmann lässt sehr gekonnt zwei Melancholiker des Wissens aufeinander los*. In: Die Zeit, 2005. 42. szám, melléklet.

⁹ Walter Grond/Daniel Kehlmann: *Wie ein Verrückter Historiker*. In: Volltext, 2005. 4. szám.

¹⁰ Hubert Spiegel: *Der Schrecken der Welt lässt sich messen, aber nicht bannen*. In: Frankfurter Allgemeine Zeitung, 2005. 11. 22.

jelent a nő? Szükséges szerepét érzi a regénybeli Gauß, hiszen sem gyereket nevelni, sem háztartást vezetni nem tud. De ha már megnősült, akkor sem képes a számok börtönéből szabadulni. Éjszaka jut eszébe a számítási hiba képlete, amit fel kell jegyeznie, mielőtt elfelejtené. A gond csak az időzítésben van, mert épp a nászéjszakáján történik mindez. Hasonló véleményen van a női nem szükségességét illetően Humboldt is, mert az ember csak akkor nőszül, ha nincs fontosabb dolga, mondja a regényben. Thomas Steinfeld a tudomány elméleti oldaláról közelíti meg *A világ fölmérése*: „Az elmélet elbeszélése” mottója szerint betekintést nyerhetünk a német tudomány egykori világába, a teóriák halmazába.¹¹ Ez az igazi kaland, mégpedig a szellem kalandja, vagyis a világ felmérése „mint reális felvilágosodás”, ahogyan Martin Lüdke írja.¹²

De nem kerülhetjük meg immáron a magyar recepció bemutatását sem, hiszen *A világ fölmérése* magyarul a negyedik kiadásnál tart. Báthori Csaba, a regény talán első kompetens recenzense részben a fenti, Steinfeld és Lüdke által fémjelzett nézetet vallja, miszerint Kehlmann regényében „a felvilágosult eszmélet mámor”, a kielégíthetetlen kíváncsiság, a megismerés utáni mohóság az egyik mozgatórugó.¹³ Humboldt kísérletéhez legjobb munkaeszköz önmaga teste, nemcsak szemével, de többi érzékszervével is megbizonyosodhat hipotézisének beigazolódásáról: az emberi test valóban vezet az áramot. Azonban emberekről van szó, akik éreznek és érzékelnek, akik zseniális képességük mellett mogorvák, egoisták, tapintatlanok és olykor sebezhetőek, ezáltal emberi gyengeségük, humanitásuk párosul a felvilágosodás zsenifogalmával. A tudás nem elérhetetlen, vagyis megszerezhető, a zsenialitás mellett az akarat és a kitartás jellemzi őket, amelyekkel a célok eléréséhez közelebb kerülhetnek. A magyar recepcióban ugyanakkor az empirizmus mellett átfogóbb és mélyebb tartalmak is megfogalmazódnak *A világ fölmérése*vel kapcsolatban. Például hogy mit jelent a XIX. századi ember számára németnek lenni, hogyan gondolkodik egy porosz és egy német, és ez milyen mértékben alakítja a tudománytörténetet; vagy ahogyan Bombitz Attila fogalmaz kritikájában, a német „kultúra- és tudománytörténet [...] a legmesszebbmenőkig pellengérré [van] állítva a regényben”.¹⁴

A magyar kritikusok véleménye megegyezik abban, hogy a könyv „olvasmányos”, „könnyedén olvasható”, sőt Jánossy Lajos ajánlásával Kehlmann „poétikáját feltehetőleg valóban tanítani lehetne. Irodalomfelmérő. Fogalmazás, külalak, helyesírás: ötös”.¹⁵ Ugyanakkor merőben más álláspontot képviselnek mind a szakma képviselői, mind az „egyszerű” olvasók az eladott példányszámokat nézve. Hihetnénk, hogy az osztrákok épp úgy szeretik *A világ fölmérése*t, mint a németek, pedig nem így van. Hiszen Kehlmann müncheni születésű, apja, Michael Kehlmann azonban osztrák (többek között Joseph Roth *Radetzky-indulójának* megfilmesítője), Bécsben végezte tanulmányait és ott is él. Az osztrákok mégsem fogadták akkora érdeklődéssel a könyvet, mint a németek, habár Helmut Gollner osztrák kritikusként szó szerint „nagyon, nagyon jó könyvnek” értékelte.¹⁶

¹¹ Thomas Steinfeld, i. m.

¹² Martin Lüdke, i. m.

¹³ Báthori Csaba: *Találkozások, párhuzamosok – Daniel Kehlmann: A világ fölmérése*. In: Magyar Narancs, 2007. 01. 25.

¹⁴ Bombitz Attila: „Az nem lehet, hogy ez volna minden.” Daniel Kehlmann: *A világ fölmérése*. In: Élet és Irodalom. 2007. február 16., 07. szám.

¹⁵ Jánossy Lajos: *Felmérő*. Daniel Kehlmann: *A világ felmérése*. In: www.litera.hu. 2007. 02. 26.

¹⁶ Helmut Gollner: *Auf dem Besuch beim deutschen Geist*. In: Literaturkritik, 2005. szeptember

De a magyar recenzensek rendszeresen kritizálnak is: Báthori Csaba hiányolja a „*metafizikai tartalmakat*”, Jánossy Lajos pedig „*ízléses kultúrhistoriai ponyvának*” titulálja a regényt.¹⁷ A XXI. századi olvasó műveltségének kielégítése kritikájául Szilasi László pedig egyenesen „*afféle generáleuroamerikoid-biztonságijáték mainstream-szemét*” jelzővel illeti: „*[A világ fölmérését] megvette vagy egymillió német, én magam 2690 magyar forintot adtam érte, de mindnyájan tévedtünk, méghozzá jó nagyot, még csak nem is igazán rossz.*”¹⁸

A vélemények tehát különböznek, de annyi bizonyos, hogy a regény sikere továbbra is stabil, s ezt a sikert Kehlmann előző regénye, az *Én és Kaminski* is mintha már előre jelezte volna. Mert míg *A világ fölmérése* távolabbi időket idéz fel, addig az *Én és Kaminski* a múlt század hihetetlen gyors paradigmaváltásait veszi keresztűzbe. Ebben a különben kritikai sikerregényben két művészet iránt érdeklődő férfi találkozását és (ön)felfedezéseit kísérhetjük végig. A művészet egyik kézzelfogható ágának képviselője a régen elfeledett idős festőművész, Manuel Kaminski, akinek életrajzát akarja mindenáron egy fiatal újságíró, Sebastian Zöllner megírni és megjelentetni. Fontos szerepet játszik az idő itt is, hiszen a könyvnek gyorsan el kell készülnie, mielőtt a mester meghalna (miután nem tud többet festeni, képeinek ára az egekbe szökik). Zöllner majdnem mindenre képes, kitartó kutatás után találja meg az eldugott helyen lakó Kaminskit. Beszélgetéseket folytat a festő ismerőseivel, kiállításra kíséri, felkutatja régi szerelmét, besurran a családi ház titkos szobáiba. A parazita módjára élő Zöllner abban a tudatban él, hogy céljai elérésében semmi és senki nem gördíthet akadályt. De a Kaminskival történt személyes találkozása után rá kell döbennie, hogy türelem, kitartás és alázat szükséges ahhoz, hogy közelebb férközhessen a festő múltjához, hogy a kinyert információkat könyvéhez felhasználhassa. Nála csak a kutatás tárgya, a festő Kaminski egoistább, végig a kezében tartja a dolgokat, és állítólagos vaksága ellenére, kifinomult érzékszerveinek köszönhetően, egyfolytában próba elé állítja az újságírót. Eléri, hogy halottnak hitt szerelme címét felkutassa, sőt el is vigye hozzá. Amikor kiderül, hogy a mester volt kedvese – aki éppen egoista viselkedése miatt hagyta el – újra férjhez ment és boldog életet él, vagyis Kaminskinak nincs már esélye, akkor Zöllner előtt is lezárul a nyomozás, a keresés e szakasza. Ekkor közli vele Kaminski, hogy a szerződést időközben már másnak adta át.

Kudarcok és sikerek, szűk látótér és hosszú utak, váratlan vélemények és konstans egoizmus váltja egymást a cselekményben. Csúsós, sáros gyalogtúra, hosszú, fárasztó éjszakai utak az autópályán, illetve képzeletbeli utazások az időben egy fiatal és egy idős egoistával; a végén a tapasztalat győzedelmeskedik. De nemcsak az idő múlásáról, és ezzel párhuzamosan a tapasztalat megszerzéséről szól ez a könyv, hanem a XXI. század egoizmusáról, társadalomkritikájáról, valamint arról a manipulációról, amely Körner Gábor az *Én és Kaminski* vélhetően egyetlen magyar recenzense szerint „*az emberek kölcsönös tükrözéséből*” jött létre.¹⁹ Ugyanis éppen a *Reflexionen*, vagyis a *Tükrözések* festménysorozattal érkezett el a regénybeli Kaminski számára az egykori siker, mely nem véletlenül New Yorkban került végleges helyére. Fontos vélemények, fontos emberek megnyilatkozásai segítik az időződő művészt. (Fontos megjegyezni, hogy míg a regényben felsorakoztatott festészettel foglalkozó nagy nevek, mint Matisse, Picasso vagy

¹⁷ Báthori Csaba, i. m., Jánossy Lajos, i. m.

¹⁸ Szilasi László: *Januári szerintem*. In: www.litera.hu, 2007. 01. 11.

¹⁹ Körner Gábor: *Tükrözések*. Daniel Kehlmann: *Én és Kaminski*. In: *Élet és Irodalom*. 2004. február 2., 5. szám.

Guggenheim valós személyek, addig Kehlmann főhősei, Manuel Kaminski és Sebastian Zöllner fiktív alakok.) Kehlmann társadalomkritikájának gyökerei a művészetben keresendők, de ennek megítéléséhez vissza kell menni egészen a romantika korszakához. Ez volt az ún. utolsó korstílus, ahol még együttesen jelen van az építészet, a szobrászat, a festészet, a zene, az irodalom stb. A XIX. században a művészet egyre polarizáltabb lesz, nincs letisztult nagy stílus, mint pl. a reneszánsz, ahol a korjegye mindenhol ugyanazt jelentette, és hosszabb időszakot is ölelt fel. A romantika után térben és időben is egyre korlátozottabb a művészet. Az ún. tiszta romantikus festészet mellett indul el a barbizoni iskola, a Courbet-féle realizmus és elkezdődik az impresszionizmus. Ez már nem a művészet minden ágát átfogó nagy korszak, „csupán” egy stílus, habár 1900 körül a rövid életű szecesszió próbálta megvalósítani a „Gesamtkunstwerk”-kel a tiszta korstílus felelevenítését. Az első világháború után az irodalmi irányzatból kiinduló szürrealisták csoportjának egy része emigrál, a második világháborút már Amerikában vészeli át. A két világháború között a klasszikus avantgárdon belül két generáció él és alkot. A felmenő ifjúság és az „öreges klubja”, mint Pablo Picasso és Henri Matisse – fontos személyek a fiktív Kaminski életében is –, már a háború előtt is alkottak. De az avantgárd már csak néhány emberre és helyre korlátozódik. A különböző irányzatok, az izmusok 1945-ig Európából indulnak ki, de ezután Amerika lesz a generátor.²⁰ Profi műkereskedők uralják a piacot, akik irányítani akarják a művészetet, sőt először ideológiát teremtenek, majd ezután jelennek csak meg a művészeti alkotások az általuk megteremtett közegnek megfelelően. Amerikai publicisták a *Times*-ban teszik közzé írásaikat, értékítéletük a közönség véleményét alapvetően meghatározza. Kehlmann figurája, Kaminski a jelen és a szürrealizmus ideje között ingázik, és nem tudja igazán megvalósítani önmagát. A szürrealista festői stílus után váltania kell, hogy egy *Times*-ban megjelent fontos cikk elindítsa új útján. „*Duchamp jelentős művész [...]. Megkerülhetetlen*” (128), írja Kehlmann a regényben, a festészetben is, de különösen a kiállítások megszervezésében jól kiismeri magát.²¹ Peggy Guggenheim, a New York-i *Art of this Century* igazgatója is szóba kerül a regényben. Manuel Kaminskinak pontosan harmincöt évvel ezelőtt Guggenheimben volt az utolsó kiállítása. Valós személyek és két fiktív főhős, fiktív helyzetek, s az üzenet: a következő századfordulón csupán a tehetség, a szaktudás nem elegendő a szakmai sikerhez. A fogyasztói társadalomban a kereslet-kínálat szabja meg, hogy ki a jó, kiből lesz elismert művész. Kehlmann receptet kínál a regényben: többéves pénzügyi támogatás nélkül Kaminski nem létezhetett volna, híres, befutott festők – Picasso, Matisse – támogatták nevükkel, és kellett hozzá egy legenda is (ezt manapság pr-fogásnak mondanánk), valami szóbeszéd, állítólagos vakságáról. Mi lett a következmény? Képei bejárták a világot. Végül egy jól megfogalmazott, építő jellegű kritika egy elismert művészetkritikus tollából, amelynek megjelenését követően még Picasso is vásárolt Kaminskitól festményeket. A kérdés már csak az, mi történik azzal a tehetséggel manapság, aki egyikkel nem, vagy egyikkel sem rendelkezik? Zöllner e kérdésére Kaminski válaszol: az igazságot a színekben kell keresni, nem a rajztechnikában. Középpontban az az optikai világ áll, amely Zöllner által közvetlenül, Kaminski részéről pedig csak adagolva kerül a felszínre. A látszat és a valóság váltakozásaiban Zöllner

²⁰ Míg korábban New Yorkban összesen negyven galéria működött, addig 1946 után már százötven. (Lásd Harry Bellet: *Összeomlás fél hétkor. A műkincspiacc tényei és titkai*. Budapest, 2003.)

²¹ Daniel Kehlmann: *Én és Kaminski*. Kortina Kiadó: Budapest, 2003.

személyiségfejlődése íródik le. Zöllner művészeti kritikusként olyan felfedezőútra indul, amelyen Kaminski élettörténetét és saját személyiségét kell megismernie, az utolsó állomáson pedig a teljes megsemmisüléssel kell szembesülnie.

Most Kehlmann számára *A világ fölmérése* jelenti a sikert. Volt azonban, láthattuk, az *En és Kaminski* is kritikusi siker. De mi volt a sikerek előtt?

„Regényeim mindig a valósággal való játékról, a valóság megtöréséről szóltak” (16) – írja Kehlmann.²² Látszat és valóság, fikció és valóság, benyomások és képzelgések, művészet és valóság, művészi valóság és idő. Ezek a kulcsszavak alkotják Kehlmann korábbi történeteinek bázisát. Első regénybeli hőse, Arthur Beerholm – a *Beerholms Vorstellung* (1997) című regényben – művészien forgatja a kártya lapjait; nem csalásról van szó, csupán a művészet legmagasabb fokának elsajátításáról. Beerholm sok tanulás, gyakorlás és erőfeszítés útján jut el a kártyajáték igazi művészetéhez, megtarthatja a publikumot elkápráztató előadását; ez a regény címe. A perfekció a cél, a nap huszonnégy órájának intervallumokra való felosztása kényszerébresztésekkel és önreakciók megfigyelésével, a gyakorlás nélkülözhetetlen kellékei. Egyéves önsanyargatás után eléri a régen kitűzött célt, vagyis elérkezik a művészi befolyásolás, a mágia – reneszánszi értelmű – végső stádiumához, ahol belesik saját látszatvalóságának csapdájába.²³ „Művészetünk mögött család áll. Mindig. [...] Meg kellett tanulnom, [...] megtéveszteni [...] mindenekelőtt önmagam.” (145)²⁴

Hol kezdődik és hol ér véget a valóság, és ha megtalálni véljük, akkor meddig tart egyáltalán? Kehlmann második regényének, a *Mahlers Zeit*nek (1999) a kulcsfigurája adja meg erre a kérdésre a választ. Vagyis csak adná, de nem tudhatjuk meg, mivel az idő, az emberi élet végső pillanata megakadályozza őt ebben. David Mahler, a túlsúllyal küzdő, szívinfarktust kapott egyetemi tanár elsődleges célja, hogy hipotézisére megoldást találjon. Ismét az idő a kulcsszó, amely a visszafordíthatatlanságot jelképezi, de a fizikus megálmodja a természet és a törvényszerűségek elválaszthatatlan kapcsolatát, miszerint minél nagyobb a természet rendetlensége, annál nagyobb az idő intervalluma. Mahler élete versenyfutás az idővel. Egész életét az elméletnek, a termodinamika második tételének szenteli, vagyis az idő törvényszerűségén dolgozik. Az idő fintora, hogy túlsúlya és betegsége miatt egy végzetes szívinfarktus akadályozza meg abban, hogy személyesen vázolja fel elképzeléseit. Sajnálata, együttérzés helyének nem ad teret a szerző. Egy szárnalmas figura álmának és valóságának lehetünk a szemtanúi, akinek végkimenetele az idő elmúlása, a visszafordíthatatlan természet törvényszerűsége.

Beerholm esetéből kiindulva, ahol az (ön)ámítás játszott fontos szerepet, hasonló figura képzelgéseibe pillanthatunk bele Julian élettörténetének esetében is, a *Der fernste Ort* (2001) című regényében. Miután a főhős úszóbalesetet szenved a tengerben, megpróbál előnyt kovácsolni az esetből, és mivel halottnak hiszik, kilép a valóságból. Elmenekül eddigi élete elől, és innét kezdve az olvasó sem tudja, hol a regénybeli valóság és fikció határa. A múlt és a jövő ötvöződik e kisregény-terjedelmű novellában, a jelen is pusztán pillanatfelvételtként jelenik meg. Már a cím is, *A távoli hely* szó szerinti fordításban, sejteti a jelentől való elszigetelődést, a szakítást az aktualitással, az irányt: vissza a múltba és a nincstelen jövőbe. Álmodja Julian, a főszereplő az egész történetet, netán megbolondult,

²² Daniel Kehlmann: *Diese sehr ernsten Scherze*. Poetikvorlesungen. Göttingen: Wallstein Verlag, 2007.

²³ Daniel Kehlmann/Helmut Krausser: *Klassiker und Drecksäure*. In: Volltext, 2006., 1. szám.

²⁴ Daniel Kehlmann: *Beerholms Vorstellung*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Taschenbuch Verlag, 2000.

vagy tényleg meghalt? A helyes válasznak nincs jelentősége, állítja Helmut Gollner, az olvasót Kehlmann *terv szerint* ejti át, a valóság részekre való széthullásáról szól a könyv.²⁵

Kehlmann regényének értelmezése, talán ezért a világsiker, egyszerűnek tűnhet. De a szerző minduntalan gondoskodik a meg nem szűnő „mi lenne, ha...” kérdésről, s ennek az olvasóban is folyamatosan újra és újra meg kell fogalmazódnia. Az első néhány oldal után azt gondolhatjuk naivan, hogy tudjuk már a megoldást, hogyan fejeződik majd be *A világ fölmérése*. Aztán szembe kell nézni azzal, hogy Kehlmann tudatos szerzőként rejtett csavarokkal működteti a szövegét, s az igazi megoldás, ha van olyan egyáltalán, mindvégig rejtve marad előttünk. *A világ fölmérése* új jelenség a kevés és jó könyvsikerek között. Az olvasó dolga fölmérni, mit nyer vele a világból. Nincsenek felesleges szavak, mindegyik súlyozott jelentőséggel bír Kehlmannnál, az összetettség a gondolatiságban keresendő. Ennek szétszabdalása gondolatfoszlányokra, majd azok ismételt összegyűrése lehet a titok. Kinek higgyünk? Senkinek, se kritikusoknak, se magának a szerzőnek, írja Kehlmann, hiszen hogy kit ítélünk el, ki cselekedett jól, esetleg rosszul egy regényben, ezek a kérdések már az első sorok után megfogalmazódnak bennünk, óhatatlanul kirajzolódni látszanak.²⁶ Véleményünk a szereplőkkel kapcsolatban csak ritkán változik, inkább egyre mélyebben rögzül. Kehlmann elhitheti velünk, jó döntést hoztunk, amikor beskatulyáztuk szereplőit. És milyen megbízhatóak vagyunk, hiszen a véleményünk ugyanaz marad, sőt egyre nagyobb meggyőződéssel állunk ki a hányatott sorsú, rigolyás vagy éppen balek figurák személyisége mellett. Ugyanakkor intenzív érzelmeket egyikük iránt sem táplálunk, nem sajnáljuk, nem szeretjük meg őket. Hiszen a karakterek bemutatása gondolataik útján történik, amelyek egy irányvonalon, pontosan determináltak. És ezek általában személyiségük egy bizonyos síkjára vonatkoznak, külső személyiségjegyeiket csak korlátozottan ismerjük. Belső gondolatvilágukat is csak az adott cselekmény keretén belül ismerhetjük meg. További ismertetőjegyeik nem kerülnek felszínre, titokban maradnak előttünk, ezzel is szűkítve a lehetőséget arra vonatkozóan, hogy az adott karakter kizárólag egy sztereotípiát jelenítsen meg.

Kevés szereplő, hiánytalanul megfogalmazott mondatok, „rövid, igen gyorsan és pergőn haladó” cselekmény.²⁷ Ebben rejlene a szerző sikere? Helmut Gollner azzal indokolja Kehlmann jelentőségét, hogy a „valóság felvázolása egyfajta utolsó álom- és szabadságigéretet jelent”.²⁸ Wendelin Schmidt-Dengler magában a szerző írói fejlődésében látja a siker titkát. „Úgy tűnik, hogy minden kehlmanni szöveg egy lépés a perfekció irányába”.²⁹ Láthatóan ezzel *A világ fölmérése* maga mögé is utasít minden korábbi Kehlmann-művet. Visszatérve a világsikerhez, *A világ fölmérése* más is a többi mű ismeretében. A matematikából és a természettudományokból indul ki minden szöveg, de míg Beerholm, Mahler és Julian az irracionális mágiával foglalkozik, írja Hubert Winkels, addig Zöllner, illetve Humboldt és Gauß esetében megjelenik a humoros, ironikus, kritikai elbeszélőmód a művészet és a tudomány világában.³⁰ És *A világ fölmérése* nyelve is más: itt Kehlmann

²⁵ Helmut Gollner: *Let's Get Lost*. In: Falter, 2001., 38. szám.

²⁶ Daniel Kehlmann: *Diese sehr ernsten Scherze. Poetikvorlesungen*. Göttingen: Wallstein Verlag, 2007.

²⁷ Bombitz Attila, i. m.

²⁸ Helmut Gollner: *Let's Get Lost*. In: Falter, Wien, 2001.

²⁹ Wendelin Schmidt-Dengler: *Wider die Aufdringlichkeit des Sekundären*. In: Volltext, 2003/2.

³⁰ Hubert Winkels, i. m.

függő beszédet alkalmaz, melynek gyors változásai „*gunyoros móduszuk következtében hatnak elementárisan*”, írja elismerően Bombitz Attila.³¹ De nem volt más választása, írja Kehlmann, mert az idő során a nyelv is változik.³² Eltéréseket tapasztalunk egy múlt századi és egy mai szöveg között, másként beszéltek akkor és beszélnek ma. A két történelmi regényhősnek vagy a mai modern nyelvet kell használnia vagy a korabelit. „*Mindkettőt borzasztónak találtam.*” Maradt a függő beszéd, nem kevés terhet róva vele az olvasóra.

Így aztán az olvasó számára az érzelgősség teljes mértékben ki van zárva, habár Kehlmann minden főszereplője hányatott sorsú. Szüleik meghaltak, egyeseket adoptáltak, nem tudnak vagy nem akarnak a szerelemben a boldogságra találni, vagy éppen érdeklődésük kizárólag a munkájukra korlátozódik, magánéletre nincs már idő. Egy vonás azonban mindegyikükben közös: különleges képességekkel rendelkeznek, egyszerűen zsenik. Agymunkájuk az átlagemberéhez képest a többszörösére képes, hihetetlen matematikai műveleteket hajtanak végre a másodperc töredéke alatt, vizuális memóriájuk határa ismeretlen számunkra. Mások a megszállottság és a kitartó munka eredményeként szenzációs felfedezéseket tesznek a világ különböző tájain, vagy éppen egy szűk szoba falai között. És a zsenialitásuk mellett az akarat és a kitartás az a mozgatórugó, amellyel a céljaik eléréséhez közelebb kerülhetnek. Újra és újra próbálkoznak, kitartásuk győzedelmeskedik a kudarckok felett, kínok közepette győz az akarat, és mindent kezdenek előlről, vagy éppen folytatják megkezdett munkájukat. Betegség, halál, boldogtalanság az ára az eredmény felmutathatóságának. De az eredményre az olvasó számára csak ritkán derül fény. Kehlmann zseniális figurái életük utolsó perceiben is azért küzdenek, hogy a felállított hipotézisekből verejtékes munkával tézis legyen, de az idő, az a néhány másodperc megakadályozza álmaik megvalósítását.

A kitartás és a folyamatos munka párosa jellemzi Kehlmann szereplőinek személyiségét. Erre biztatja olvasóit maga az író is, aki szerint egy jó történet alapja a sok olvasás. Egy író akkor lesz sikeres, ha más szerzők műveit forgatja, ami nemcsak egy adott időszakra vonatkozik, hanem az író egész életére, vagyis olvas, kutat, elemez, és ismét olvas. Hiszen eldönteni azt, hogy ki a jó szerző, csak akkor tudjuk, ha van összehasonlítási alapunk. Ennek ugyancsak az olvasás a feltétele, és kísérője a természet adta kíváncsiság.

³¹ Bombitz Attila, i. m.

³² Walter Grond/Daniel Kehlmann, i. m.